

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.01.16>

Гавриленко Олександр Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і
європейського права
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
ORCID 0000-0001-5554-4919
o.gavrylenko@karazin.ua

**ПЕРШЕ УЗАГАЛЬНЮЮЧЕ ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАДЯНСЬКИХ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ДОБИ ТОТАЛІТАРИЗМУ¹**

Havrylenko Oleksandr A.,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of International and European Law
of the V. N. Karazin Kharkiv National University
ORCID 0000-0001-5554-4919
o.gavrylenko@karazin.ua

**THE FIRST GENERAL RESEARCH ON THE ACTIVITIES OF THE SOVIET STATE
SECURITY BODIES IN UKRAINE UNDER THE TOTALITARIANISM AGE**

Упродовж останніх трьох десятиліть проблеми масових політичних репресій, державного терору, інших злочинів радянського тоталітарного режиму продовжують бути предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних істориків. Написано тисячі книг, десятки тисяч статей, оприлюднено величезні масиви архівних документів. Здавалося б, цю тему можна вважати вичерпаною раз і назавжди. Однак, якщо уважніше придивитися до змісту вказаних праць, можна побачити, що серед них відсутні узагальнюючі комплексні роботи, які б висвітлювали не тільки окремі події, трагічні факти, людські долі, а й розкривали в усіх деталях державно-правовий механізм сталінської диктатури, зокрема його серцевину – органи державної безпеки.

Тому, коли наприкінці 2019 року побачила світ монографія Окіпнюка В. Т. «Радянські органи державної безпеки в Україні в період

панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.)», присвячена історико-правовому аналізу юридичного статусу, організаційної структури та правозастосовної діяльності в Україні органів ДПУ–НКВС–НКДБ–МДБ, вона відразу привернула увагу фахівців і широкого читачького загалу.

Робота має безперечну наукову новизну. Це перше в Україні комплексне історико-правове дослідження, в якому на основі вивчення архівних документів, праць науковців, довідкової літератури, публікацій у періодичних виданнях та інших джерел висвітлена наукова проблема, що полягає у розкритті юридичних засад функціонування радянських органів державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.). Дослідження репресивної спрямованості діяльності радянських органів державної безпеки в Україні, як приклад негативної історичної спадщини, повинно сприяти виробленню запобіжного механізму від повторення таких подій в сучасній Україні.

¹ Рецензія на монографію Окіпнюка В. Т. Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.). Херсон: Видавництво «ОЛДІ-ПЛЮС», 2019. 416 с.

ні. Вивчення цього історичного досвіду може стати також додатковим матеріалом, який можна використати в процесі розробки законодавчих засад реформування сучасних спецслужб нашої держави.

Ретельно продумана та логічна структура монографії складається із п'яти розділів, в яких аналізуються теоретико-методологічні засади, історіографія та джерельна база дослідження, розкриваються правовий статус, організаційна структура та діяльність органів державної безпеки, особливості юридичного статусу місцевих територіальних і спеціалізованих органів та військових формувань, кадровий склад органів державної безпеки, висвітлюється місце органів державної безпеки в системі тоталітарного владарювання.

Робота ґрунтується на широкій історіографічній та джерельній базі: автором використано 480 нормативних, наукових та архівних джерел, з яких більше 250 архівних справ чотирьох центральних державних і галузевих архівів – Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ України. Велику кількість документів вперше введено у науковий обіг.

У монографії характеризується вся сукупність елементів механізму державного терору – політико-ідеологічні (настанови та політичні рішення партійних органів), юридичні (норми, які регулювали застосування державного примусу) та інституційні (система організаційних структур, що забезпечували застосування цих настанов і норм), які були цілеспрямовано вибудовані тоталітарною владою як інструмент для тотального контролю над суспільством.

У роботі також комплексно розглянуто різноманітні аспекти еволюції юридичного

статусу місцевих територіальних і спеціалізованих органів державної безпеки, підпорядкованих їм військових формувань, специфіка кадрового забезпечення радянських спецслужб в Україні, особливості здійснення контролю та нагляду за їх діяльністю. Автором зокрема доведено, що карально-репресивна спрямованість діяльності ДПУ–НКВС–НКДБ–МДБ УРСР зазнавала еволюційних змін відповідно до трансформації політичної системи радянської держави, що відображалося у законодавчих змінах повноважень та структури названих органів.

Отже, рецензована монографія є комплексною, завершеною науковою працею, в якій вперше в історії вітчизняної історико-правової науки досліджено юридичні засади функціонування радянських органів державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.), а висновки, сформульовані автором, мають документально підтверджений, достовірний характер. Наукова праця має багато позитивних якостей і, безперечно, стане настільною книгою для фахових дослідників, а також усіх, хто цікавиться історією органів державної безпеки тоталітарних держав. Її можна вважати прикладом класичних наукових досліджень. Звичайно, не всі думки вченого є незаперечними, деякі з них є дискусійними. Однак наукові підходи, рівень аргументації, методологія вирішення наукових завдань, форма викладу матеріалу відповідають кращим зразкам сучасного рівня розвитку української юридичної науки. Тому ми переконані, що монографія В. Т. Окіпнюка «Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.)» становитиме значний науково-теоретичний і практичний інтерес для наукової спільноти, працівників правоохоронних органів, а також громадськості та зробить суттєвий внесок у розвиток вітчизняної юридичної науки.